AGRUPACIÓ D'ARQUITECTES PER A
LA DEFENSA I LA INTERVENCIÓ EN EL
PATRIMONI ARQUITECTÒNIC

ARQUITECTURES INDUSTRIALS, 1940-1984: de la reconstrucció a la reconversió.

11, 12, 13 i 14 desembre 2014
XXXVIIè curset AADIPA
Jornades Internacionals sobre l'Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic

Director: Jordi Rogent
Equip: Albert Crispi, Carolina B. García, Antoni Paricio, Maribel Rosselló

ARQUITECTURES INDUSTRIALS, 1940-1984: de la reconstrucció a la reconversió.

Les reformes gestades a finals dels anys 40, van generar les perspectives de creixement necessàries per a produir un nou impuls en els sistemes de producció del país, fent créixer així, la construcció d'edificis per a **una nova indústria,** que demandava nous espais de treball diàfans i lluminosos, a partir de l'ús de nous materials i tecnologies, avançant-se d'aquesta manera a un canvi tecnològic que més tard es va generalitzar a la resta d'usos. Així, els edificis industrials van ser font **d'experimentació i innovació**, afavorint la renovació tecnològica del sector i l'ús de noves tècniques sense complexos en un sector eminentment tradicional.

A partir d'un esperit pioner, l'entrada de nous materials i els seus assaigs va representar l'inici d'un nou hàbit que en alguns casos va desaparèixer pocs anys després, a l' implantar-se la prefabricació al taller per a transportar i muntar posteriorment a l'obra. Tot això en un context de postguerra que va provocar una gran precarietat en la quantitat i la qualitat del materials, l'ús de mètodes gairebé tradicionals i l'existència d'una gran quantitat de mà d'obra qualificada però amb la limitació tècnica fruit del moment.

Les consignes de l'arquitectura moderna i la necessitat de construir ràpid i eficient, van donar com a resultat uns edificis de caire constructivista però sobretot eficaços, que complien els requeriments de la indústria a la que es devien. Aquells anys, han deixant una valuosa herència arquitectònica tant al teixit intern de les poblacions com a les àrees industrials; però mentre que alguns es mantenen gairebé intactes, d'altres ja han desaparegut, formant part dels nostres referents històrics i alhora quotidians, degut a la seva senzillesa conceptual i claredat formal. Així, la seva gradual evolució fins a l'època actual, ens mostra una part de l'historia de la construcció que ens permetrà entendre millor, tant els edificis de l'època com els posteriors, degut a l'ús generalitzat de materials i tècniques que encara ara son habituals.

a) Punt de partida.
Les raons que ens han portat a proposar aquest tema

Com hem dit, les arquitectures industrials constitueixen una part molt important del llegat arquitectònic de les nostres poblacions i dels territoris. Bona part d'aquest llegat fou construït en la segona part del segle XX en el moment en el que es consolidà el desenvolupament econòmic i industrial del país.

Des de la perspectiva d'avui, ens trobem amb que, des de fa dues dècades, moltes d'aquestes edificacions s'han anat tancant o buidant ja sigui perquè l'activitat econòmica que proposaven i els mitjans de producció han anat quedant obsolets o bé perquè no són adients a les exigències tècniques i normatives actuals o bé perquè la funció industrial s'ha anat desplaçant i deslocalitzant. D'aquí que en geografies molt diverses ens trobem amb un llegat industrial present però sense activitat o reduïda a mínims. En moltes ocasions la única solució que s'ha aportat a aquestes zones és a la profunda transformació, l'enderroc i la substitució dels edificis existents per a crear nous paisatges. Plantejament fet des d'una perspectiva econòmica i de creixement que fa uns anys semblava infinita.

Constatar aquesta situació ens ha fet veure que, en el context de dificultat econòmica tan greu com en el que ens trobem, emergeix com una necessitat canviar de paradigma. Es fa necessari apropar-nos a aquest llegat, conèixer i reconèixer de manera que a més de valorar aquelles arquitectures més singulars i valuoses, com ja s'ha fet des d'algun organisme incorporant-los a catàlegs de protecció ó inventaris d'abast internacional, es puguin posar les bases per a la re-utilització d'aquesta arquitectura mantenint-la en el teixit econòmic i productiu. És a dir, conèixer, valorar, buscar referents i proposar recursos i eines de intervenció de manera que la intervenció en l'arquitectura industrial de la segona meitat del XX esdevingui una oportunitat.

L'àmbit cronològic en que ens centrem és el que va des de just desprès de la guerra civil (1940), moment en que la necessitat de "reconstrucció" del país va posar les bases i els criteris industrials que marquen l'inici de la segona meitat del segle XX. Es quan es tracen les grans necessitats industrials, energètiques i productives que s'aniran consolidant anys més tard. I arriba fins a la reconversió industrial fixada de manera definitiva el 1984 amb la *Ley 27/1984 de 26 de julio. Ley de reconversión y reindustrialización* quan el govern espanyol es replanteja la vigència del model industrial existent el que comportarà una remodelació molt a fons del teixit industrial i la seva transformació. A més, quests anys, 1940 i 1984, emmarquen les dècades del "desarrollismo" i del creixement exponencial de la societat espanyola el que ens ofereix un ventall d'arquitectures industrials molt ampli i extens susceptible de ser objecte d'intervencions.

Des del punt de vista geogràfic, si bé l'àmbit que ha marcat la definició dels límits cronològics es l'espanyol pensem que és important per les vinculacions territorials i de context **referir-nos a tota la Península Ibèrica.**

b) Objectius

Dins de l'ampli ventall del patrimoni industrial, ens hem centrat en estudiar i posar en valor, tan les arquitectures de producció industrial (fàbriques, laboratoris, magatzems) com les arquitectures destinades a acollir la formació d'operaris i obrers (Universitats Laborals, Instituts Laborals, Escoles de Formació Professional Accelerada). Per tant, cal:

- Entendre aquestes arquitectures en el seu context tan econòmic i industrial, com arquitectònic i constructiu.
- Establir unes bases per a "re-ciclar" i "re-utilitzar" aquestes arquitectures, tant per usos propis (indústria viva) com per a noves activitats, més enllà dels objectius definits a la carta de NIZHNY TAGIL (2003) per al Patrimoni Industrial.
- Recollir el major nombre d'experiències d'intervenció i de reutilització d'aquestes arquitectures. Per tal de disposar de referents d'intervenció.
- Publicar un document de base que estableixi, en la mesura del possible, un marc teòric i pràctic per dur a terme intervencions en el patrimoni industrial modern.
- Crear activitats i vincles amb les universitats i escoles per tal ampliar l'àmbit de repercussió i actuació.

c) Proposta

Organització temàtica:

Hem organitzat els continguts del curs en tres grans àmbits per tal d'estudiar i analitzar les arquitectures industrials en totes les seves dimensions, des de la implementació i l'impacte en el territori, des del reconeixement i la valoració de les arquitectures i les seves tècniques constructives i, finalment, com a eix fonamental en el context d'aquest curs, des de les necessitats i les propostes d'intervenció i reutilització.

1. Territori | Política

El període que s'aborda en el curs és un període clau per entendre la transformació de les poblacions i dels territoris des de la política industrial. Durant aquests anys és quan es consoliden els polígons industrials a partir de les polítiques de zonificació d'usos. Ens interessa aproximar-nos a aquesta transformació des de la clau política i econòmica per tal de que, en el moment en que ens plantegem la valoració d'aquest patrimoni, ho fem des de una perspectiva àmplia i diversa. Des d'aquest punt de vista volem aportar, a través de casos estudi molt significatius, les claus que feren possible la creació d'aquests marcs industrials. Les conurbacions de Barcelona i de Tarragona constitueixen, per exemple, uns d'aquests casos a tractar.

2. Arquitectures | Tecnologies

Si l'objecte del curs, com hem exposat anteriorment, és el de conèixer per posar en valor, les arquitectures industrials construïdes entre 1940 i 1984 a la península ibèrica és fonamental que el curs aporti moltes eines per al coneixement d'aquest patrimoni. Un coneixement que plantegem a diferents nivells.

En primer lloc, mostrar i estudiar exemples d'arquitectura industrial especialment significativa i valuosa, susceptible de ser recollida en catàlegs i recomanacions de protecció. En aquest sentit, algunes d'aquestes arquitectures ja s'han començat a identificar i valorar a partir de diferents organismes com pot ser el DOCOMOMO ibèric, inventaris, declaracions i catàlegs.

En segon lloc, visualitzar i estudiar unes arquitectures industrials que no són tan singulars des del punt de vista d'excepcionalitat arquitectònica i/o constructiva, però, que tenen una presencia molt gran en el territori. Ens proposen, com una línia de treball específica, donar a conèixer aquestes arquitectures des de la seva comprensió global, arquitectònica i tècnica, de manera que esdevinguin arquitectures objecte de intervenció i re-utilització tal i com exposàvem en els propòsits i objectius del curs.

Finalment, una de les qüestions fonamentals per aconseguir la vigència d'aquestes arquitectures és la seva adaptació a les exigències de les normatives actuals per la qual cosa creiem que és molt important aprofundir en les tècniques i les solucions constructives emprades en cada moment per tal de poder plantejar intervencions adequades.

Centrarem la nostra atenció tan en els edificis que formen part dels llistats reconeguts per institucions o administracions (10%), com el gruix de la producció arquitectònica de l'època (90%), com per exemple, EMNASA a Barcelona (1957), Fàbrica Artèxtil a Sabadell (1941), Fabrica "Bimbo" a Granollers (1970), Fàbrica Lusitana a Porto (1954), Fàbrica Martini Rossi a Madrid (1958-1959), PIER Badalona (1959-64), etc.

3. Intervenció | Reutilització

Per tal d'oferir eines i recursos per a la intervenció en aquest patrimoni és fonamental tenir referents, exemples i casos que permetin crear un marc d'actuació que es pugui compartir i analitzar per afavorir el debat.

Amb aquesta finalitat ens proposem mostrar intervencions en patrimoni industrial de la segona meitat del XX realitzades arreu de la Península ibèrica que ens aportin coneixements i experiències adients. En aquest sentit, posarem pel davant aquelles intervencions que mantenen l'ús o, al menys, l'activitat econòmica activa. El nostre objectiu no és centrar-nos en els edificis industrials reconvertits en espais d'equipament, lleure o residencial, que també, sinó en intervencions que fan possible que aquell edifici segueixi estant en l'àmbit productiu i pugui mantenir-se a preus raonables en el marc de treball.

Alguns dels exemples de possibles intervencions són el conjunt de l'arquitecte Baldrich a Belloch,la de LUCTA a Montornès (1970), la de PUNTO BLANCO a Igualada, les Universitats Laborals, les Escoles de Formació Professional Accelerada, etc. A part de les que coneixem, i per assolir un estat de la qüestió força

exhaustiu, es farà una crida pública per a recollir propostes i les seleccionades són les que es presentaran públicament.

Organització horària:

Proposem la concentració de les sessions de continguts en dos dies per tal de facilitar la participació de persones de fora reduint al màxim els costos d'estada.

Organitzarem un sopar, en un edifici significatiu, que vol tenir un marcat perfil de trobada i posada en comú entre els diferents participants el divendres a la nit per tal d'aprofitar el moment de més afluència de gent.

Tenim el propòsit de fer una conferència inaugural que permeti ampliar el ventall de persones interessades i pugui ser oberta.

Plategem fer la inauguració oficial i la de les activitats paral·leles coincidint amb la conferència el dijous a la nit a l'espai que EINA té al carrer Barra de Ferro.

	DIJOUS 11	DIVENDRES 12	DISSABTE 13	DIUMENGE 14
MATI		8.00h-9.30h. Acreditacions **1. Territori | Política** 9.30-10.30h. Ponència. 10.30-11.00h. Cas d'estudi 1. 11-00-11.30h. Cas d'estudi 2. Pausa 12.00-12.30h. Cas d'estudi 3. 12.30-13.00h. Cas d'estudi 4. 13.00-13.30h. Cas d'estudi 5. 13.30-14.00h. Cas d'estudi 6.	**3. Intervenció | Reutilització** 9.30-10.30h. Ponència. 10.30-11.00h. Cas d'estudi 1. 11-00-11.30h. Cas d'estudi 2. Pausa 12.00-12.30h. Cas d'estudi 3. 12.30-13.00h. Cas d'estudi 4. 13.00-13.30h. Cas d'estudi 5. 13.30-14.00h. Cas d'estudi 6.	9.00h Visita final de curs
TARDA	16.00h Acreditacions 18.00-19.30h Conferència inaugural (oberta al públic)	**2. Arquitectures | Tecnologies** 16.00-17.00h. Ponència. 17.00-17.30h. Cas d'estudi 1. Pausa 18.00-18.30h. Cas d'estudi 2. 18.30-19.00h. Cas d'estudi 3. 19.00-19.30h. Cas d'estudi 4.	**3. Intervenció | Reutilització** 16.00-17.00h. Ponència. 17.00-17.30h. Cas d'estudi 1. 17.30-18.00h. Cas d'estudi 2. Pausa 18.30-19.00h. Cas d'estudi 3. 19.00-19.30h. Cas d'estudi 4. 19.30-20.00h. Cas d'estudi 5.	
NIT	20.00h Presentació activitats paral·leles (EINA, UdG) i inauguració oficial	20.30h Sopar d'intercanvi en un edifici representatiu		

d) Activitats

Durant el curs:

ACTIVITATS COMPLEMENTÀRIES (Espai Picasso - UdG | Espai al carrer Barra de Ferro - EINA).

Es plantegen dues activitats paral·leles vinculades a l'activitat docent i de recerca de l'EINA i l'UdG. En primer lloc, FOTOGRAFIA i ARQUITECTURA INDUSTRIAL.

En segon lloc, en l'entorn de les assignatures "Utopia i Avantguarda. Una altre història de l'arquitectura catalana del segle XX" del grau ARQUITECTURA de l'UdG, i "Història i Crítica del Disseny a Catalunya" del grau en DISSENY a EINA, es planteja una exposició didàctica, que sota el nom "Tentativa d'inventari: arquitectures industrials a Catalunya, 1940-1984", pretén reunir a través de fitxes descriptives tant els exemples publicats i catalogats de l'arquitectura industrial a Catalunya com les arquitectures mai publicades o reconegudes a catàlegs de protecció locals o internacionals.

VISITA CLOENDA DEL CURS

Com a cloenda del curs, es proposa realitzar una visita guiada a un complex industrial-laboral, el diumenge 14 de desembre de 2014.

Abans i després del curs:

VISITES DURANT L'ANY

Alhora, com a activitats paral·leles preparatòries del curs, es plantegen una sèrie de 4 visites prèvies al llarg de l'any 2014 (dissabtes 22 febrer, 26 abril, 14 juny i 8 novembre).

VIATGE

Berlín, 26, 27 i 28 de setembre 2014.

PUBLICACIÓ

Edició del número monogràfic de la revista DC papers - "Arquitectures industrials, 1940-1984" (febrer 2015).

DOCUMENT FINAL

Recomanacions per intervenir en les arquitectures de l' industria, material que s' elaborarà al llarg de l'any d'activitats vinculades al propi curs.

e) Entitats col·laboradores

- Associació del Museu de la Ciència i la Tècnica i d'Arqueologia Industrial de Catalunya (AMCTAIC).
- EINA. Escola de Disseny i Art. "Exposició fotografia i arquitectura industrial".
- UPC. Barcelona TECH. Departament de Construcció Arquitectònica | Departament de Composició Arquitectònica.
- UdG. Departament d'Arquitectura i Enginyeria de la Construcció. "Tentativa d'inventari: arquitectures industrials catalanes, 1940-1984".
- DC papers. Revista del Departament de Composició Arquitectònica (ETSAB – UPC. Barcelona TECH).

f) Equip

Jordi Rogent i Albiol

Arquitecte (ETSAB, 1973) i Diplomat en Urbanisme (IEAL, 1989)

Membre de AADIPA (abans Comissió de Defensa del Patrimoni Arquitectònic del COAC, des de 1978), de la Societat Catalana d'Ordenació del Territori (1980), de l'Associació d'Arquitectes Urbanistes de Catalunya (2001) i de l'AMCTAIC des de 2003 (ara, vocal de la Junta Directiva i coordinador del Grup de Defensa del Patrimoni Industrial). Secretari de la Comissió de Defensa (1981-82) i Director del V è Curset d'Intervenció en el Patrimoni (1981) i Cap del Departament de Patrimoni Arquitectònic Historicoartístic de l'Ajuntament de Barcelona (1993-2013).

Acadèmic corresponsal de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi.

Premio Europeo Città di Terni per l'Archeologia Industriale 2003-2004 (amb M. Giralt).

Professor en diferents Màsters i Cursos de Postgrau, conferenciant i participant en diferents Congressos, Jornades i Cursos relacionats amb el Patrimoni en general i Industrial en concret. Coautor de diferents documents d'estudi i protecció del Patrimoni (Declaracions, Catalogacions, Plans Especials…) i d'Intervenció en edificis amb diferents nivells de protecció. Autor de diferents escrits relacionats amb el Patrimoni Arquitectònic en general.

Abert Crispi

Arquitecte (ETSAB, 2002) a AC arquitectura i rehabiltació.

Doctorand en Tecnologia de l'Arquitectura amb la Tesina Final del Màster (ETSAB, 2012) sobre l'*Arquitectura industrial del desenvolupisme a Barcelona i els municipis limítrofs. Anàlisi de l'evolució de les tècniques constructives (1953-1973)*.Membre del Grup de Recerca en Història i Historiografia del Disseny (EINA, 2011). Participant al Simposi internacional La modernitat cauta. 1942-1963. Resistència, resignació i restauració (UPF, 2013) i al VI congrés per a la Conservació del Patrimoni Industrial a Espanya 1939-1975, organitzat pel TICCIH (Madrid, UNED, 2013). Professor a EINA des del 2004 pel Graduat Superior en Disseny i PDI a l'actual Grau en Disseny de les assignatures Ergonomia, Percepció i Usabilitat, Geometria descriptiva, Projectes per retitulació i Tribunal de PFC i dels actuals TFG de la menció de disseny d'interiors. Responsable de Promoció i Comunicació (EINA, 2009)

Carolina B. García

Arquitecte (ETSAB, 2005), doctora en Teoria i Historia de l'Arquitectura (UPC, 2012).

Professora d'Història de l'Art i l'Arquitectura en l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB-UPC), en l'Universitat de Girona (UdG) i en l' Istituto Europeo di Design (IED Barcelona).

Investigadora del GRC "Història, Art i Arquitectura" (HAA), membre del projecte "Arquitectura i Ciutat a Catalunya, 1975-1992" (2009 SGR 1227), ha publicat nombrosos assajos sobre l'art i l'arquitectura del segle XIX y XX, entre els que destaquen: *Sert, 1928-1979. Mig segle d'Arquitectura* (Fundació Miró, 2005), *A.C. La revista del GATEPAC* (Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 2008), *Casa Bloc* (Mudito&Co. 2011), *Enric Miralles, 1972-2000* (Fundación Caja de Arquitectos, 2011). Participant en diferents congressos internacionals sobre patrimoni arquitectònic del segle XX (Vè DOCOMOMO Internacional 2005, CAH 20thC Madrid 2011, VIè Congres per la Conservació del Patrimoni Industrial Madrid 2013).

Antoni Paricio

Arquitecte Tècnic (EUATB 1973) Arquitecte (ETSAB 1991) Doctor arquitecte (ETSAB 1999) Professor titular a l'ETSAV. Responsable de l'Àrea de Formació Permanent de l'ITEC (1979-1984) Director acadèmic del Curs de Postgrau "Patologia i estudi estructural de construccions existents" (COAATB) Membre de AADIPA i de l'AMCTAIC. Exercici professional d'Arquitecte Tècnic i Arquitecte entre 1973 i 1999. Ha publicat comunicacions a diversos Congressos. Membre del projecte d'investigació (MICINN HAR2010-19160 *La arquitectura de la vivienda en Barcelona: entre la autarquia y el desarrollismo, 1939-1976*) Patent núm. 911972 del sistema de senyalització ENTREPA (1984) - Patent núm. P200000607 del procediment de

rehabilitació de balcons de façana. (2005) Premi INCASOL (2002) sobre innovació tecnològica en façanes. Autor de SECRETS D'UN SISTEMA CONSTRUCTIU: L'EIXAMPLE Coautor de diverses publicacions relacionades amb el parc edificat, el seu coneixement i la seva intervenció.

Maribel Rosselló

Arquitecta tècnica (1988), historiadora de l'art (1994) i doctora en arquitectura (2005).

És professora titular d'universitat del Departament de Composició Arquitectònica de la UPC on ha impartit diverses assignatures centrades en el coneixement i anàlisi del patrimoni edificat.

Pertany al Grup de RecercaSGR *Perspectives urbanes. Aproximacions comparades.*La seva activitat investigadora rau, actualment, en la història de l'arquitectura i la construcció a Catalunya durant els segles XIX i XX àmbit que li ha permès publicar nombrosos articles i assajos. És investigadora principal del Projecte de Recerca del MICINN HAR2010-19160 *La arquitectura de la vivienda en Barcelona: entre la autarquia y el desarrollismo, 1939-1976.* Ha participat en diferents organismes i projectes vinculats a la rehabilitació i recuperació del patrimoni com el Servei Rehabilitació del Col·legi d'Aparelladors, el Projecte CORPUS (Construcció, Rehabilitació, Patrimoni i Ús) de la Unió Europea i amb la Campanya per a la Protecció i Millora del Paisatge Urbà de l'Ajuntament de Barcelona, entre d'altres. És autora de diferents estudis històrics previs a la intervenció en el patrimoni.

Barcelona, octubre del 2013